

ГРАЖДАНСЬКИЙ ШРИФТ. Почали застосовувати в Росії у книжках світського друку після проведеної 1708–10 реформи замість давньоруського шрифту, заснованого на кирилиці. Ін. назва — «гражданка». Запровадження Г. ш. стало природним наслідком розвитку освіти й культури Росії на поч. 18 ст. Громіздкий і застарілий кирилич. друк. півустав з його складним правописом і численними титлами став непридатним для друкування наук. видань, навч. посібників, худож. літ-ри тощо. Тому на основі нового скоропис. почерку моск. кириличного **письма** кін. 17 — поч. 18 ст. (ним вели дипломат. листування і писали грамоти), нових шрифтів у гравюрах на металі (зокрема на титул. листах і картах) та лат. шрифту «антиква» було створ. новий шрифт із простішим і заокругленішим накресленням літер. Перші зображення 32-х літер Г. ш. на замовлення рос. царя виконано у м. Жовква (нині Львів. обл.) у січні 1707 і 21-ї додатк. літери у м. Могильов (нині Білорусь) у квітні-липні 1708 військ. інж. і креслярем Куленбахом та білорус. просвітником і книговидавцем І. Капієвичем. Перша книжка, надрук. Г. ш., — «Геометрия славенски землемѣрие» (1708). Г. ш. став першоджерелом сучас. рос. шрифту; його покладено в основу алфавітів багатьох народів колиш. СРСР, а також болгар., серб. і монгол. писемності. Від 18 ст. Г. ш. поширився у Сх. Україні, яка входила до складу Рос. імперії. Його пристосовували до звук. складу української літературної мови: літера и разом з ы вживалася для позначення голосного передньо-серед. ряду верхнього-середнього

підняття; літера є позначала як звук [е] після м'якого приголосного, так і звукосполучення [йе]; літеру ъ вживали також на позначення звука [і], що походив з ъ. У 2-й пол. 19 ст. у Г. ш. Сх. України зникли літери ъ, ѣ, намітилася чіткіша диференціація у вживанні літер ы, і, замість літери ё стали послідовно вживати буквосполучення йо, ъо. Ці традиції збережено і в сучас. укр. правописі.

У 3х. Україні, яка тоді перебувала у складі Австро-Угорщини, Г. ш. уперше використала «Руська трійця» у літ. альманасі «Русалка Дністровая» (Будапешт, 1837). Однак цей почин було забуто, і в Галичині, на Буковині та Закарпатті майже до кін. 19 ст. послідовно вживали кирилицю. Лише від 70-х рр. Г. ш. почали користуватися москвофіли, а згодом він поширився і в ін. виданнях. Велике заг.-культурне значення мав вихід 1886 «Малоруско-німецького словаря» Є. Желехівського, надрук. Г. ш. на основі фонет. принципу правопису, названого «желехівкою». «Руський правопис» (1895), виданий галиц. Шкіл. крайовою радою для вжитку в шкіл. навчанні, офіційно закріпив Г. ш. і фонет. принцип правопису.

Рекомендована література

1. Шицгал А. Г. Русский гражданский шрифт. 1708–1958. Москва, 1959;
2. Різник М. Г. Письмо і шрифт. К., 1978.

Г. П. Півторак

Бібліографічний опис:

Гражданський шрифт / Г. П. Півторак // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-26807>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).